

Stinzenplanten in Fryslân

STINZEN PLANTEN

IN FRYSLÂN

REDACTIE

Henk Buith, Stefien Smeding,
Heilien Tonckens, Aad van der Burg

NOORDBOEK **NATUUR**

Dit boek is een geactualiseerde en uitgebreide uitgave van *Stinzenflora in Fryslân* uit 2008, uitgegeven door Friese Pers Boekerij te Leeuwarden.

Deze uitgave kwam mede tot stand met steun van Vereniging It Fryske Gea

Stichting Martenastate

Stichting Cultuur FB Oranjewoud

P. W. Janssen's Friesche Stichting

Stichting Het Old Burger Weeshuis

Boersma Adema Stichting

Prins Bernhard Cultuurfonds Fryslân

Meindersma-Sybenga Stichting

Boelstra-Olivier Stichting

Stichting Juckema Siderius Fonds

© 2020 Vereniging It Fryske Gea en Stichting Martenastate | Uitgeverij Noordboek

IDEË EN PROJECTCOÖRDINATIE: Vereniging It Fryske Gea en Stichting Martenastate

AUTEURS: Nynke van der Ploeg, Henk de Vries, Henk Buith, Rita Mulder-Radetzky, Willem van Riemsdijk, Trudy van Riemsdijk-Zandee, Wim Baas, Aad van der Burg, Stefen Smeding, Hein Koningen, Wim Hoogendam, Heilien Tonckens

REDACTIE: Henk Buith, Stefen Smeding, Heilien Tonckens, Aad van der Burg

FOTOGRAFIE: Wil Leurs, Martin Stevens, Dico de Klein, Sjoerd Hogerhuis, Trudy van Riemsdijk-Zandee, Ineke Schulting, Ben Bruinsma, Harm Woelenga, Hein Meeuwisse, Rita Mulder-Radetzky, Heilien Tonckens, Mark Hilboezen, Stefen Smeding, Luc Lutz, Wim Hoogendam

FOTOREDACTIE: Henk Buith, Stefen Smeding, Heilien Tonckens, Aad van der Burg

ILLUSTRATIES: Tresoar, Fries Museum

TOPOGRAFISCHE KAARTEN: Bureau Noordpeil, Sneek

OMSLAG EN BOEKVERZORGING: Barbara Jonkers

OMSLAGBEELD: Martenastate in Koarnjum met bloeiende bostulp

ISBN 978 90 5615 622 0

NUR 428

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van de in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Noordboek

Uitgeverij Noordboek is onderdeel van 20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

INHOUD

Voorwoord — 7

NYNKE VAN DER PLOEG

Inleiding — 11

HENK DE VRIES EN HENK BUIH

1 Tuinkunst in Fryslân door de eeuwen heen — 17

RITA MULDER- RADEZKY

2 Stinzenflora: groen erfgoed — 33

WILLEM VAN RIEMSDIJK EN TRUDY VAN RIEMSDIJK-ZANDEE

3 Stinzenplanten en hun biotoop — 53

WIM BAAS

4 Stinzenplanten in beeld — 61

AAD VAN DER BURG

5 Overige aanplant in het stinzenplantenmilieu — 101

AAD VAN DER BURG

6 Locaties in kaart: Fjildûntdekke — 113

STEFIEN SMEDING, WILLEM VAN RIEMSDIJK EN TRUDY VAN RIEMSDIJK-ZANDEE

7 Het onderhoud van stinzenplanten — 131

HEIN KONINGEN EN WIM HOOGENDAM

8 Stinzenplanten in de eenentwintigste eeuw — 161

HEILIE TONCKENS EN STEFIEN SMEDING

Over de auteurs — 172

Literatuurlijst — 174

Stinzenplanten blijven boeien

Voor mij zijn stinzenplanten en D.T.E. van der Ploeg, mijn vader, onlosmakelijk met elkaar verbonden. Als kind nam mijn vader me al mee naar het bos van Jongemastate in Raerd. Met een grote oude sleutel die in zijn auto lag konden we het verlaten en verwaarloosde park in. Magisch was het daar; een oude poort, de scheve palen met de leeuwen erop, het verdwenen huis, de broedende reigers boven je hoofd en een tapijt van bloeiende sneeuwkllokjes, winterakonieten en later in het jaar vingerhelmbloem, holwortel en keizerskroon.

Mijn vader was altijd met stinzenplanten bezig en leefde elk jaar in het voorjaar op als ze begonnen te bloeien en de kieviten hun eieren legden. Hij genoot niet alleen van de bloemenpracht, maar interesseerde zich ook voor de geschiedenis. In 1953 schreef hij al voor het eerst in *De Levende Natuur* over stinzenplanten. Hier filosofeerde hij over hoe deze planten in Fryslân terecht waren gekomen en daarnaast stelde hij een eerste lijst met verspreidingsgegevens van de stinzenflora in deze provincie op. Hij bleef ook daarna op zoek naar de geschiedenis in oude flora's van Fryslân, achterhaalde oude vindplaatsen, bezocht jaarlijks de bekende groeiplaatsen en bleef op zoek naar nieuwe vindplaatsen. Alle informatie die hij verzamelde tijdens zijn tochten langs de stinzen en staten legde hij zorgvuldig vast in een kaartstelsel waar hij de lange winteravonden, als er niets te botaniseren viel, aan besteedde. Al dit werk leidde in 1972 tot zijn eerste Friestalige stinzenplantenboek.

Want als een echte schoolmeester liet hij graag iedereen delen in zijn bijzondere kennis. Hij genoot niet alleen van de stinzenflora, hij maakte zich ook sterk voor het behoud ervan. Jongemastate in Raerd is daar

een goed voorbeeld van. Hij bracht er veel tijd door en markeerde de vindplaatsen van de stinzenplanten en de bijzondere bomen zodat ze bij de opknapbeurt van het park door It Fryske Gea niet verloren zouden gaan. Nog lang hebben de rafelige touwtjes aan de ginkgo en pimpernoot gehangen. Misschien zijn ze er nog steeds. Hij was trots op het herstelde park en blij dat het voor iedereen werd opengesteld. Hij nam mij vaak mee voor een ommetje door het park. Zo gaf hij zijn kennis en liefde voor de stinzenflora door aan zijn kinderen en later zijn kleinkinderen. Jongemastate wordt in de familie dan ook nog steeds het bos van Pake genoemd.

Het is mooi om te zien hoe het werk van mijn vader wordt voortgezet. Zijn jarenlang verzamelde gegevens vormden de basis voor de eerste uitgave van dit boek en nieuw onderzoek naar het voorkomen van de stinzenflora. Dat het boek nu geactualiseerd en uitgebreid door toedoen van It Fryske Gea en Stichting Martenastate opnieuw wordt uitgegeven, zou hij prachtig hebben gevonden. Bijna zeventig jaar na zijn eerste publicatie is zijn kennis nog steeds van waarde en draagt deze, aangevuld met kennis over het beheer, nog steeds bij aan het behoud van de stinzenplanten in Fryslân.

Stinzenplanten blijven boeien. Dat blijkt ook uit de blijvende en steeds groter wordende belangstelling voor stinzenplanten, de samenwerking tussen de verschillende beheerders van vindplekken van stinzenplanten en veel actieve vrijwilligers die meehelpen aan het behoud. Ik hoop dat dat zo blijft!

Nynke van der Ploeg

D.T.E. VAN DER PLOEG

Douwe Teake Engelbertus van der Ploeg (Burgum, 28 maart 1919-Sneek, 20 september 2006) was een Friese florist en onderwijzer. Hij heeft honderden publicaties, in het Fries en in het Nederlands, op zijn naam staan over de natuur en het landschap in Fryslân. Bekende titels zijn *Plantenammen yn Fryslân*, *De Floara fan Fryslân*, het driedelige *Vogels in Friesland* en *Stinzeplanten yn Fryslân*. Van der Ploeg was autodidact, opgeleid tot onderwijzer, maar kreeg in 1968 erkenning voor zijn zelf verworven natuurkennis met een 'geschiktheidsverklaring' als leraar biologie. Zijn grote kennis bracht hij onder andere over op de studenten van de pedagogische academie De Him in Sneek, die hij bij voorkeur meenam het veld in. Hij werd meermalen gelauwerd voor zijn werk, bijvoorbeeld met de Joast Halbertsmaprijs in 1956 en de Heimans en Thijsse-prijs in 1985. Op het gebied van stinzenplanten was hij een specialist. Hij bezocht zeer veelvuldig de diverse vindplekken in Fryslân, legde waarnemingen vast en maakte meer dan vierduizend tekeningen van planten. Van der Ploeg was ook bestuurlijk zeer actief, zo was hij jarenlang bestuurder van It Fryske Gea en hij was voorzitter van Stichting Martenastate in Koarnjum.

Zijn beschrijving van stinzenplantenroutes in Fryslân is ook in dit nieuwe boek voor de auteurs een leidraad geweest. D.T.E. van der Ploeg raakte op planten nooit uitgekeken en tot op de dag van vandaag inspireert hij vele belangstellenden uit binnen- en buitenland op het gebied van de liefde voor de Friese natuur.

Na zijn overlijden heeft de Fryske Akademy zijn omvangrijke archief geadopteerd. Landschapsbeheer Friesland kreeg voor haar onderzoek naar de staat van stinzenplanten in de provincie het 'stinzenplantendeel' met daarin het nauwkeurig bijgehouden kaartsysteem van vindplaatsen. It Fryske Gea is in het bezit van de bibliotheek van Van der Ploeg, waarin onder andere het originele exemplaar van de *Flora Frisica* van J. J. Bruinsma uit 1840. Een bijzonder exemplaar met daarin aantekeningen van de schrijver zelf. Het Natuurmuseum Fryslân bezit de vele botanische tekeningen, zijn herbaria zijn in Leiden ondergebracht.

Waarom een nieuw boek over stinzenplanten in Fryslân?

Anno 2020 zijn er meerdere redenen die een nieuw boek over stinzenplanten in Fryslân rechtvaardigen. Eigenaren en beheerders van historische vindplaatsen steken veel energie in het behoud van deze bijzonder flora. De verwilderde voorjaarsbloeiers werden soms al eeuwen geleden aangeplant bij monumentale staten en stinzen, bij woningen van notabelen en voorname boerenfamilies.

De inzet voor het behoud van de stinzenflora is door onderzoeksbureau FLORON (Floristisch Onderzoek Nederland) in 2019 bekroond door de aanwijzing van de vijf beste locaties voor stinzenplanten in Nederland. Daarvan liggen er twee in Fryslân: landschapspark Martenastate in Koarnjum en de voormalige notaristuin Philippusfenne in Kollum. De toewijding voor het in stand houden van dit groene erfgoed in deze provincie is ook merkbaar bij beheerder en eigenaar It Fryske Gea. De vereniging kan rekenen op een toenemend aantal vrijwilligers die enthousiast helpen bij het beheer in bijvoorbeeld de parkgebieden Martenastate, Jongemastate en het Menno van Coehoornbos. Het aantal geïnteresseerden in stinzenflora en het aantal bezoekers van de diverse vindplaatsen groeit sterk. Het bewijs hiervoor levert sinds vijf jaar het toenemend aantal bezoekers van de site www.stinzenflora-monitor.nl. Dit online informatiekanal verstrekt in het voorjaar wekelijks actuele informatie over de groei en bloei op maar liefst acht locaties in Fryslân. Zo is de bezoeker altijd op tijd om tapijten van bloeiende stinzenplanten in Fryslân te aanschouwen!

Schierstins in Feanwâlden.

Stinzenplanten in Fryslân: een serie van eerder verschenen edities

In het jaar 2008 verscheen bij Friese Pers Boekeryj het boek *Stinzenflora in Fryslân*. Landschapsbeheer Friesland wilde met deze uitgave de belangstelling voor de stinzenplanten in Fryslân vergroten. Aan de verschijning van het boek ging een meerjarig onderzoek vooraf. Waar bevinden zich de historische vindplekken? En hoe is het op deze locaties gesteld met de conditie en de omvang van de door D.T.E. van der Ploeg beschreven soorten op deze plekken? Het uitgebrachte boek kon in het verlengde worden gezien van het boek *Stinzenplanten, bloemenpracht rondom Friese stinzen en states* van Van der Ploeg uit 1988. Deze editie verscheen zowel in het Nederlands als het Fries. Het was een heruitgave van het eerste boek uit 1972.

Tekening van D.T.E. van der Ploeg, *Arum italicum* van zaadje naar blaadje.

Stinzenflora en het werk van florist D.T.E. van der Ploeg

Dit nieuwe boek is opnieuw een voortzetting van het werk van de bekende Friese florist en natuurbeschermer Douwe van der Ploeg. Het is een eerbetoon aan zijn (levens)werk. Zijn aandacht voor de Friese flora in zijn algemeenheid en de stinzenflora in het bijzonder, is ook vandaag de dag inspirerend. Zijn kaartstelsel blijft een belangrijk uitgangspunt voor de hedendaagse waarnemingen. Dit verklaart onder meer de keuze voor de soorten die in dit boek worden beschreven. Hierbij wordt de aandacht vrijwel geheel beperkt tot de lijst die Van der Ploeg hanteerde als meest voorkomend in Fryslân. Zijn definitie van stinzenplanten bleek ook nu nog steeds een goede afbakening te bieden van soorten die in Fryslân tot stinzenplanten worden gerekend. Niet onvermeld mag blijven dat Van der Ploeg zich ook bestuurlijk zeer verdienstelijk heeft gemaakt. Zo was hij van bijna veertig jaren lid van het bestuur van It Fryske Gea en was hij van 1983 tot 1989 voorzitter van Stichting Martenastate.

Een rijk geïllustreerd en actueel boek

Voor de grotendeels vernieuwde inhoud van dit boek is een redactie-commissie samengesteld die verantwoordelijk is voor de tekstuele inhoud en de afbeeldingen. De verschillende facetten verbonden aan stinzenflora komen in dit boek aan bod via de bijdragen van verschillende gastschrijvers. Zij delen hun kennis en kunde over de stinzenflora in Nederland en Fryslân in het bijzonder. Achterin het boek treft u een overzicht van deze schrijvers aan.

Behoud van het groene erfgoed van de stinzenflora

Stinzenplanten zijn een rijk bezit. Zij hebben een lange geschiedenis. Als bakens in de tijd vertellen ze de verhalen van vroeger. Het zijn ook planten met een hoge belevingswaarde. De uitbundige bloemenpracht en soms overweldigende geur roepen in het vroege voorjaar bij iedereen lentekriebels op. Het is de kracht van veel planten bij elkaar die de stinzenplanten zo bijzonder maken. Ze vormen prachtige natuurlijke tapijten van belofte.

Zowel vanwege de cultuurhistorische betekenis als vanwege de landschappelijke waarde, verdienen de stinzenplanten blijvende aandacht van allen die zich hiermee verbonden voelen. Met dit nieuwe boek hopen wij een belangrijke aanzet te geven tot het behoud en herstel van het groene erfgoed van de stinzenplanten. Inzet van grondeigenaren, beheerders en vrijwilligers is daarbij essentieel. Om die inzet in goede banen te leiden is kennis van zaken nodig, evenals enthousiasme en geduld. Met dit boek wil Vereniging It Fryske Gea en Stichting Martenastate het eerste aanreiken en tot het laatste inspireren.

Wij wensen u heel veel leesplezier !

April 2020

Olterterp, Henk de Vries – Directeur Vereniging It Fryske Gea

Koarnjum, Henk Buith – Voorzitter Stichting Martenastate

